

HANDEL & HÅNDVÆRK

SKAMSTRUP

Indhold

I.	Generel indledning	side	2
II.	Handel og håndværk i Skamstrup	side	6
	• De "første "	side	8
	• Bagerier tilknyttet møllerne	side	9
	• Smedene	side	10
	• Anden håndværker virksomheder	side	18
	• Tømrerne	side	19
	• Slagteren	side	23
	• Skamstrup Andelsmejeri	side	24
	• Høkere og købmænd i Skamstrup	side	27
	• Barndoms erindringer fra købmandsgården	side	31
	• Thiemkes købmandshandel	side	32
	• Maleren	side	35
	• De "rullende" forretninger	side	36
III.	Afslutning	side	40
IV.	Kilderne	side	41

I. Generel indledning til "Handel og Håndværk"¹

Op igennem middelalderen var landsbyerne både et bosted og et dyrkningsfællesskab, der var adskilt fra nabolandsbyerne. Danmark var et landbrugsland præget af naturalier- og selvforsyningsøkonomi.

Forekomsten og udviklingen af såvel handel som håndværk i landsbyerne var kontrolleret af staten, indtil ændringerne i slutningen af 1800-tallet. *Danske Lov fra 1683* slog fast, at det var forbudt for håndværkere at nedsætte sig på landet med mindre de tilhørte et lav, der var nødvendig for at dække bøndernes behov, som var: grovsmede, tømrere, bødkere, teglbrændere, pottemagere, hjulmænd, murere, vævere, skræddere og skomagere. Årsagen var det skarpe skel mellem *landhåndværkere og by håndværkere*. By håndværkerne var medlemmer af et *håndværkslav*, der havde erhvervet sig kendskab til håndværket gennem en læretid hos en mester, mens landhåndværkerne ofte var husmænd og landarbejdere, der ved nødvendig behov havde opnået kendskab og erfaring om håndværket gennem praksis. De var hverken "organiseret" eller "udlærte", men udførte disse arbejder ved siden af dyrkningen af deres jordlodder. Håndværksbeskæftigelsen foregik ofte om vinteren og blev for det meste aflønnet i form af naturalier.

I næsten alle landsbyer var der en smedje. **Smeden** skoede bøndernes heste og fremstillede deres redskaber. Der var **tømrere og snedkere** som tildannede tømmer til husenes bindingsværk og lavede møbler. **Hjulmænd** og **karetmagere** lavede vogne, **bødkere** øl tønd, smørkerner og baljer. Spinderokke blevet lavet af **drejere** og træskoene snittet af **træskomagere**.

Om alle disse håndværk også var at finde i Skamstrup i fortiden ved vi intet om da ingen kilder om dette er til vor rådighed. Først op i slutningen af 1800-tallet har vi

---

¹ Kilderne til dette afsnit omtales i afsnit IV

kendskab til gennem enkelte kilder der fortæller, at der i Skamstrup har været **skomager, smede, hjulmænd, murer, og vævere.**

Om den tidlige handel og dertil knyttede "handelsmænd" er vor viden om Skamstrups fortid i den retning ligeså sparsom. Men da Skamstrup og omegn var et udpræget landbosamfund må vi formode at samme forhold har gjort sig gældende som andre lignende steder, hvor det var gårdene der forsynede folk med mad og tøj. Der var ikke brug for at købe mange ting, og da også al handel siden middelalderen var forbeholdt købstæderne, antager vi at større indkøb blev foretaget ved at køre eller gå til den nærmeste købstad – det være sig Holbæk, Sorø, Slagelse eller Kalundborg. Det var i alle tilfælde en lang vej at nå til.

Og så alligevel, har der altid været handelsfolk på landet. Ugentlige eller månedlige markeder rundt omkring på landet har været afholdt op gennem hele middelalderen til langt op i 1800-tallet. Og sådan må vi formode også var tilfældet for landsbyen Skamstrup. Desuden var det almindeligt, at ved siden af markedshandelen kom omvandrende handelsfolk fra hus til hus og falbød deres varer, som "bissekræmmerne" med bånd, tørklæder, sysager og andre galanterivarer, hosekræmmerne der falbød uldvarer, eller skærsliberne, der tilbød at slibe husmoderens knive og sakse.

Omkring ca. 1860 fik handlende lov til at bosætte sig på landet og åbne små butikker. De første tilladelser blev givet til "høkere", der i små butikker indrettede sig og forhandlede et mindre udvalg af kolonialvarer, isenkram, fodtøj og foder- og gødningsstoffer. Det var også i den periode, at landbruget udvidede sin produktion – og ikke længere var "forsynings-central" for gårdens egne behov. I samme periode blev der bygget bagerier og mejerier rundt om på landet, og nogle af dem begyndte at køre landture med henblik på salg af brød og mælk.

Perioden 1850 – 1950 var landsbyernes storhedstid. Fra 1920 til 1960 voksende antallet af handlende på landet. Mange forskellige små butikker opstod så som

trikotagehandelen, cykelsmeden og slagteren. Og udviklingen fortsatte og satte sig varige spor i landsbyen.

Men op gennem 1960'erne ændredes forholdene sig og en række håndværks- og handelsvirksomheder forsvandt fra landsbyen. 1900'allets markante og massive udvikling ændrede landsbybilledet endnu engang. Den fremadskridende bilisme, kvindernes stigende deltagelse på arbejdsmarkedet, driftsudviklingen med sammenlægning af mindre landbrug var væsentlige årsager til de voldsomme ændringer i landsbybilledet. Supermarkedernes fremmarch i købstæder og stationsbyer var for fristende som indkøbssteder på vej hjem fra arbejde og den lokale murer eller tømrer kunne ikke hamle op med konkurrencen fra byggefirmaer, ligesom den teknologiske udvikling gav de større maskinforretninger mere varierede servicetilbud end den lokale smed kunne matche.

II: **HANDEL OG HÅNDVÆRK I SKAMSTRUP²**

Ovennævnte udviklings- og afviklingsforløb af landsbysamfundet har også gjort sig gældende for handel og håndværk i Skamstrup, som nåede sit højdepunkt omkring 1935, hvor landsbyen erhvervsmæssigt havde:

- 1 mølle
- 1 brødfabrik
- 1 andelsmejeri
- 1 smed
- 2 købmænd
- 1 tatol
- 1 ishus
- 1 barber
- 1 slagter
- 1 ostemand
- 1 ornemand
- 1 skomager
- 1 syerske
- 1 gartner
- 1 fiskehandler
- 1 snedker
- 1 maler
- 1 tømrer
- 1 vognmand
- 1 vognmand der arbejdede i skoven

I alt 21 større og mindre virksomheder.

Så sent som i 1950'erne oplevede *smed John Rasmussen* som dreng den levende landsby på denne måde:

---

² Kilderne til dette afsnit omtales i afsnit IV

Når man kom kørende på cykel fra Mørkøv passerede man først gartneren (gartner Sofie Jensen) i nr. 23, derefter "De Gamles hjem" i nr. 25, hvor der var liv på alle værelser og hyggestemning i haven om sommeren. På Skamstrup Andelsmejeri, skråt over for svinget ved kirkegården var mejeribestyrer Harald Petersen i gang med at aflæsse fyldte, - eller læsse de tømte mælkejunger på vognen, der som regel var trukket af en lille traktor. På Gerrebjerg, bag mejeriet snurrede møllevingerne endnu på møllen, hvor bestyrer Emil Rasmussen havde travlt indenfor. I forbifarten passerede jeg Kirken og de to skoler - den store med V.K.Andersen, som den myndige lærer og den mindre forskole, der stadig var i drift. Imellem skolerne lå den store købmands- og grovvarehandel, ejet og drevet af købmand Ernst Hansen. Lidt længere nede ad gaden lå byens største virksomhed, Skamstrup Brødfabrik, hvor Eilif Johansen og hans søn Niels Ebbe, stod i spidsen for en større stab (op til 25 ansatte) medarbejdere der havde travlt stort set døgnet rundt. Derefter lå Villy Thiemkes købmandsforretning og skråt overfor boede slagter Poul Olsen med både slagtehus og forretning. Længere ned ad gaden havde tømmer Hans Jensen til huse. Her lå også huset der dels rummede Tatol som var Tove Andersens forretning og dels Svend Aages barbersalon. Også Ishuset lå her og på højre side boede vognmand Svend Rasmussen. Skomageren boede i nr. 88 og inden gadekæret lå Børge Hansens nye smedje med den tids landbrugsmaskiner foran. Efter gadekæret lå forsamlingshuset Heimdal og på det lav boede også malermester Carl Larsen, syerske Maren og kogekone Frederikke Nielsen.

Dette omfattende og pulserende erhvervsliv fungerede i fin samklang med - og var afhængig af det omkringliggende landbrug. Sammen med landbrugets omfattende strukturændringer i 1960-1970'erne mistede handel og håndværk i Skamstrup pulsen.

I 1985 var der kun tilbage:

- Brødfabrikken   Smeden

- 1 købmand   1 fiskehandler   1 vognmand

Disse virksomheder er nu også ophørt (2010).

I en periode på 15-20 år havde byen glæde af "smeden" på Grydebjergvej nr. 20, der primær reparerede biler. Fra 1976 til 2006 havde Tommy Povelsen en virksomhed med reparation og salg af motorsave, plæneklippere og andre små maskiner på adressen Skamstrupvej 79. I nogenlunde samme periode havde Erik Johansens tømmer- og entreprenørvirksomhed, - der senere blev til bedemandsforretning og ligkisteproduktion i det nedlagte mejeri.

De eneste erhvervsvirksomheder i Skamstrup i dag, er Undløse Skovservice i det gamle mejeri og det nystartede "MaskinMarkedet" på Skamstrupvej 40.

• DE FØRSTE HÅNDVÆRKERE OG HANDELSFOLK I LANDSBYEN³

I temahæftet "Skamstrup Landsbys historie", skrevet af skamstrupperen Oluf B. Jensen og udgivet Marts 2011 af Foreningen Skamstrup og Omegn, nævnes, at i 1851 kom købmand Kyhn til byen og åbnede en "høker" forretning i en af udflyttergårdenes bygninger. Desværre er ikke oplyst hvor denne forretning lå. OBJ nævner også, at i 1866 åbnede gårdejer Jens Peter Jensen en købmandsforretning i en udflyttergårds stuehus. Vi mener at vide, at denne lå hvor Christian og Dora Christensen i 1920-30érne havde en købmandsforretning, og som de i 1948 solgte til Villy Thiemke. Forretningen lå på Skamstrupvej 39, og var indtil 1984 i funktion.

I en gammel brandvurderingsprotokol fra 1890, har vi kunnet læse, at i Maj 1899 forsikrer Snedker Hans Peder Larsen sine bygninger, beboelse og snedkeri, beliggende på matrikel nr. 35c – Skamstrupvej 88. I samme gamle protokol finder vi

---

³ Henvisning til kilderne afsnit IV

også at i februar 1901 forsikrer skomager Henrik Anton Hansen sine bygninger på matrikel 25b i Skamstrup by, hvori han udover beboelse også driver skomageri. Ligeledes i samme protokol nævnes maler Frederik Jensen, der i april 1901 lader sine bygninger på matriklen nr. 9 d forsikre, idet der på matriklen udover beboelse også drives næringsbrug i form af en malerforretning.

• **BAGERIER TILKNYTTET MØLLERNE**

Almindeligvis bagte de fleste landboer selv deres brød langt op i 1800-tallet og nogle steder endda helt op til begyndelsen af 1900-tallet. Men for de fattige landarbejdere var dette ikke muligt. Interessant er det derfor at vide, at så langt tilbage som til 1790'erne blev der fra statens side gjort et fremstød for at skaffe den dårligst stillede del af landbefolkningen billigere livsfornødenheder. I et reskript (en lov udfærdiget af kongen og rettet mod en underordnet myndighed, i dette tilfælde mod bagerlavet) dateret den 8/7 1796, blev der givet tilladelse til at rugbrødsbagere sammen med ølbryggere måtte nedsætte sig overalt i landet. Endnu i begyndelsen af 1800-tallet var landbagerier stadig en sjældenhed. Næringsloven af 1857 medførte dog at antallet af landbagerier voksede, men vi skal helt op i begyndelsen af 1900-tallet før antallet af bagere på landet blev så stort, at de fleste landboere kunne betragtes som kunder for en bager.

I Skamstrup ved vi, at der i slutningen af 1800-tallet fandtes 2 møller, **Lillemøllen** fra 1872, der havde et bageri og **Stormøllen** i 1882, der ligeledes havde et bageri. I temahæfte "Mølleri- og bagervirksomheder i Skamstrup" udgivet af Foreningen Skamstrup og Omegn i marts 2010 beskrives disse grundigt. Interessant er det derfor at læse i temahæftet, at helt tilbage til 1854 menes der at have været tilknyttet et bageri til møllen på Birgittehøj, den mølle der i 1872 blev genrejst, på Gerrebjerg i Skamstrup og som herefter blev omtalt som **Lillemøllen**. Om bageriet tilknyttet Stormøllen ved vi ikke meget mere end det der står omtalt i temahæftet, og at det formodes at have eksisteret fra midt 1880'erne til slutningen af 1890'erne. Om

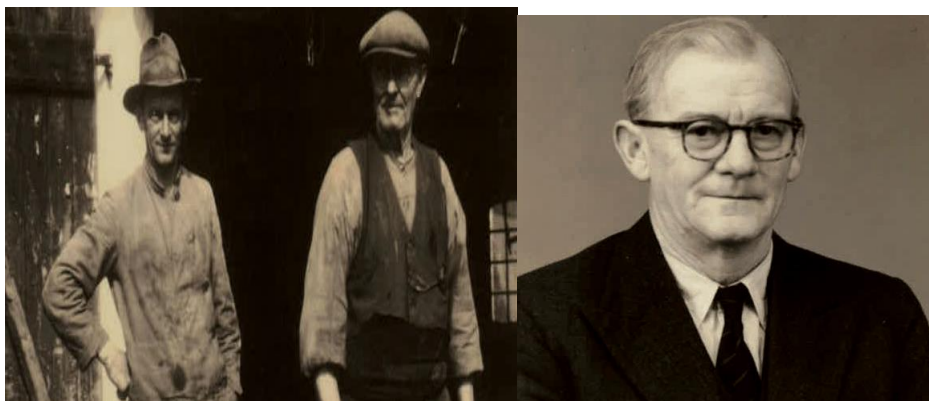
bageriet tilknyttet **Lillemøllen** ved vi at det blev bygget i forbindelse med møllens genopførelse, og at det fungerede indtil 1913, hvor det nedbrændte til grunden og et nyt blev genopbygget samme sted som det gamle. Dette bageri blev således forløberen for det bageri der senere kom til at hedde Skamstrup Brødfabrik.

Skamstrup Brødfabrik eksisterede som bageri helt frem til 2009. Fra 1945 og til 2005 blev det drevet af bagerfamilien Johansen i 3 generationer. I bageriets storheds dage fra 1980 – 2000 leveredes brød til hele Sjælland. Især Skamstrup Rugbrød og sigtebrød var eftertragtet. I 2005 solgte bager Johansen bageriet til bager Sofus Jørgensen, der lukkede bageriet i 2009.

- **Smeden**

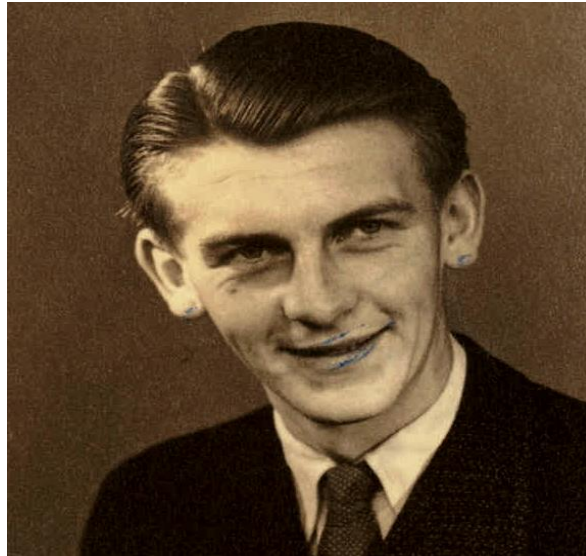
Smedehåndværket har i mere end 100 år været udført i Skamstrup af familien Hansen med fornavne, der skiftede mellem Ole og Jens, indtil også fornavnet Børge kom i brug. Nedenstående beretning er skrevet af Susanne Hansen, datter af den sidste smed i landsbyen, Børge Hansen.

Smedefamilien Hansen var:

Ole Hansen med søn Jens Hansen

Jens Hansen overtog smedjen fra sin far 1. november 1921

Børge Hansen overtog smedjen 20. januar 1956

Smed Ole Hansen kom til Skamstrup fra Niløse lidt før år 1900 og etablerede sig med smedje i beboelsen Skamstrupvej 67. Han ejede den omliggende jord der blev udstykket til byggegrunde. Ole Hansen byggede en ny smedje i 1906 på noget af jorden.

En anden smedje havde til huse på Skamstrupvej 94. Der findes ingen oplysning om denne smedje.

Smeden var dengang en betydningsfuld person i samfundet med andre gøremål end smedehåndværk. Vi har dog ikke beretninger om smed Ole Hansens medvirken til tandudtrækning og rådgivning ved anden dårligdom hos dyr og mennesker.

Smedens hovedopgaver på den tid var reparation af simple landbrugsredskaber, hesteskoning og ringning af vognhjul. De vigtigste hjælpemidler var *essen, ambolten, beslagværktøj, forhammer og diverse mejsler og tænger* til behandling og håndtering af jern.

Med disse simple hjælpemidler og smedens viden om jern, stål, kulstof og smedning kunne smeden lave stort set alle brugsgenstande i jern og stål. Han kunne forme det glødende jern og lave huller efter behov.

Ole Hansens søn **Jens Hansen** fortsatte i faderens fodspor i den nye smedje, der lå lige foran det nu nedlagte værksted. Beslagsmeden lå i et skur lidt for sig selv.

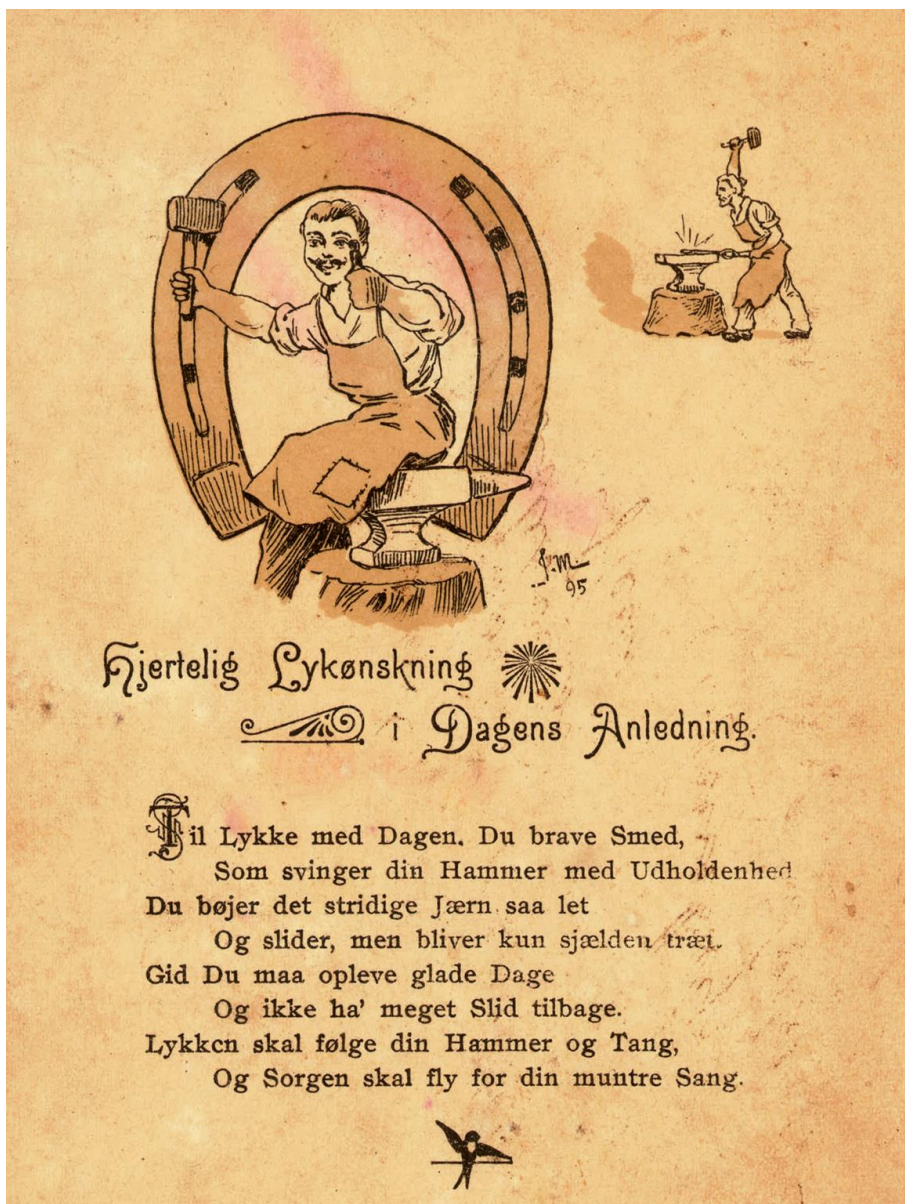
Hovedopgaverne for smeden var stadig servicering af landbruget. De vigtigste opgaver var: At sko heste, der bestod i at smeden først rensede hestens hove og sikrede en plan overflade. Derefter tilpassede han hesteskoen på ambolten, efter at

den var blødgjort i essen. Endnu mens skoen var varm blev den påsømmet hestehoven med specialsøm. Da sømmene var længere end den hovtykkelse de gik igennem, blev sømenderne afklippet. Hov og sømhoveder blev raspet.

Reparation af bøndernes markredskaber var for det meste sammensmedning af jern (man havde endnu ikke svejseapparat), spidsning af harvetænder på granat-og Howards harver, smedning af harvetænder til svenskharve, sæddækker og kultivator. Hvæsning af plovsvær var nødvendigt hvert år inden vinterpløjningen.

At skoning var en af smedens hovedopgaver vidner nedenstående svendebrev om:

En lykønskning fra en Jørgen Jeppesen, der var ven med Svend Willy Henriksens far som modtog kortet i anledning af hans uddannelse som smed. Han fik svendebrev på Torbenfeldt smedje, og arbejdede et par år efter som svend i smedjen. Men da hovedopgaven var at holde 24 spand heste med sko, rejste han til Holmstrup smedje med mere alsidigt arbejde, indtil helbredet svigtede. Jørgen Jeppesen havde et lille husmandssted og arbejde på deltid på Askov mejeri.

Alle landbrugsvogne havde fasthjul af træ, der var lavet af hjulmageren, der som regel var tømreren eller karetmageren. Disse hjul skulle have pålagt en ring af jern og isat et nav af stål. Jernringens omkreds blev beregnet, derefter blev ringen opvarmet til glødning i essen og pålagt træhjulet mens jernet endnu var brændende varmt. Ved afkøling trak jernet sig sammen så det holdt godt sammen på træhjulet. Ringning af tyre var en anden, ikke altid værdsat, opgave for smeden. Når tyren har en ring i næsen, der er følsom, kan man bedre håndtere tyren og den er mindre aggressiv. Ringningen foregik ved at man bandt tyrens hoved til en stolpe så man kunne perforere huden mellem de to næsebor og derefter indsætte stål ringen, der

kunne have forskellig udformning. Der var ingen bedøvelse, så tyren vred sig og sparkede af smerte.

Fra de tidligste dage i Skamstrup Vandværks historie dvs. fra 1907 var Smed Jens Hansen fagmanden i alt arbejde vedrørende vandforsyningen i Skamstrup. Det arbejde omfattede etablering af selve vandværket, etablering af ledningsnettet, vandtårnet på møllebakken og vedligehold af vandforsyningen. I mange perioder var Jens Hansen medlem af vandværkets bestyrelse, revisor og altid den der blev kontaktet når der var problemer med vandforsyningen, der krævede beslutninger om investeringer eller reparationer.

Jens Hansen døde relativt ung i 1956, men hans enke Kathrine levede til 1989 med fri bolig i loftetagen i smedeboligen efter at sønnen **Børge** og svigerdatteren Ketty overtog smedjen i Skamstrup i 1956.

Børge var indtil 1956 selvstændig smed i Ulkestrup, men overtog smedjen i Skamstrup efter sin far. Den nye smedje blev bygget i 1965, så den levede op til tidens krav. For eksempel blev port størrelsen fastsat så Erik Skovgaards selvkørende mejetærsker kunne køres ind i bygningen. Det var en BM Volvo 950.

Børge var smeden, der havde lært og udøvet det gode gamle smedehåndværk gennem mange år, men han var også smeden der evnede og forstod mulighederne i de nye tider, der i 1950'erne prægede landbruget og dets omfattende mekanisering. Børge havde allerede i Ulkestrup konstrueret gummivogne til landbruget som erstatning for de gængse fastvogne med jernringede træhjul. Det fortsatte han med i begrænset omfang i Skamstrup. Langt mere interessant var de nye landbrugsmaskiner såsom større og mere avancerede traktorer, selvbindere til traktorer, mejetærskere, grønthøstere og markredskaber. Børge oparbejdede en virksomhed med både salg og reparation af disse nye landbrugsmaskiner.

Med stigende nybyggeri i landbruget igangsatte Børge en produktion af stålspær, der blev lavet efter mål, sammensvejet, malet og opsat hos kunden.

En anden specialitet var installation, reparation og vedligehold af gårdvandværker. Stort set alle gårde havde eget vandværk, da Skamstrup Vandværk kun kunne forsyne Skamstrup by og nærområdet. Et gårdvandværk bestod typisk af egen brønd,

en pumpe (stempel eller centrifugal) trukket af en elmotor, en hydrofor til at sikre stabilt vandtryk og undertiden en injektor, hvilket vil sige rør der gik mange meter ned under brønden og med pumpetryk sikrede tilstrækkeligt vand i brønden.

Hvis nogen har æren for grundlaget til en moderne vandforsyning i Skamstrup og omegn er det Børge Hansen og hans kone Ketty. I mere end 40 år var næsten al viden om vandværket og ledningsnettet lagret i Børges hoved og i de håndlavede tegninger han udarbejdede når der blev udført ledningsarbejde. Takket være en stor indsats blev den viden overført til papir og brugbare tegninger inden det var for sent. Denne viden er grundlaget for den modernisering på vandværk og ledningsnet, der er foregået i 1990- og 00'erne.

Med stigende konkurrence fra anden side og mindre kundegrundlag i landbruget gik smedarbejdet de senere år i retning af VVS arbejde, hvor Børge havde autorisation i Skamstrup-Frydendal sogn.

Smedjen i Skamstrup var en god alsidig læreplads og et godt arbejdssted.

Nu afdøde skamstrupper Hans Mortensen fortsatte efter læretiden som smedesvend indtil han fik ansættelse som smed hos Beauvais i Svinninge. Jens Falster-Hansen var "voksenlærling" i årene 1969 – 1973 og har siden den tid vedligeholdt sin smedekunnen som hobby og deltidsbeskæftigelse.

Smed John Rasmussen kom i 1964 i lære hos smeden i Skellebjerg. Det var så sent så de tidligere smedefærdigheder som beslagsmed og håndsmedning ikke længere indgik i uddannelsen. Smedearbejdet bestod af fire dages VVS og en dags landbrugs relateret arbejde om ugen, med arbejde også lørdag formiddag. John lærte videre som udlært hos Rimas Traktorer i Ringsted.

Han var således godt rustet til efter soldatertiden at starte hos Børge Hansen med det alsidige arbejde med moderne traktorer og landbrugsmaskiner, stålspær konstruktioner og VVS arbejde. I indramningen beretter John om arbejdet fra 1964 -1990 i den smedje, der nu var blevet et moderne og meget alsidigt maskinværksted. Når man læser det omfattende arbejde en smed udførte, forstår man bedre hvorfor en del arbejde i dag bliver udskudt gang på gang, og når det drejer sig om simpelt

reparationsarbejde, er det oftere billigere at smide væk og købe nyt (se blot på genbrugspladsen). Prøv f.eks. at købe et nyt skaft til din knækkede spade og gå hen på et værksted for at få det sat på (hvis du ikke selv har håndlaget for det).

Smeden i Skamstrup var omkring 1970-75 på sin højde med følgende ansatte:

Mester: Børge Hansen

Svend: John Rasmussen

Svend: Kristian Petersen

Lærling: Jørgen Axelsen og Søren Jensen

Johns beretning om:

Hvad en smed lavede fra 1964 til 1990:

Alt vvs reparationsarbejde og installation af vand, varme og sanitet. Montering af selvvandingsanlæg i stalde; salg, installation og reparation af udmugningsanlæg; fremstilling af staldinventar til køer og grise samt fremstilling af hestebokse og hundegårde; salg af stålpladekværne og slaglemøller samt møllerianlæg med vægte og siloer; salg af plantørringsanlæg, snegle render og kopelevatorer samt opstilling af anlæg; fremstilling af jernriste til korngrave; fremstilling af hegnspæle; salg af harver, tromler, såmaskiner, sideriver, halmpressere, roelæggere og -optagere, traktorer, grønthøstere og meget mere; fremstilling af låger og trapper til kirken; fremstilling og opsætning af hegn omkring gadekær og vandværk; fremstilling af stålkonstruktioner og stålspær til Jyderup Centret; reparation af Brødfabrikkens maskiner; reparation af læsseaggregater til grisebiler; Salg og reparation af håndværktøj såsom skovle, spader, river, roejern, roegrebe, høtyve m.m.; slibning af kødmaskinknive; fremstilling af låger og gitterporte på bestilling fra arkitekten; tyverisikring af døre og vinduer i forretninger.

Ketty servicerede alle medarbejderne med både formiddags- og eftermiddagskaffe og en på alle måder god behandling. Ketty skrev også arbejdssedler og passede telefonen med god kundepleje, men deltog ikke direkte i smedearbejdet, bortset fra lejlighedsvis maling af stålpær, når der var stort arbejdspress. Fra omkring 1970 – 1990 passede hun Skamstrup Vandværk og sikrede en eksemplarisk drift med kun meget få vandafbrydelser. Ketty var også vært i forsamlingshuset fra 1980 Til 1990. Efter lukning af smedjen arbejdede Ketty nogle år på Skamstrup Brødfabrik.

Smedjen blev solgt i 1986 da der ikke længere var et ordenligt økonomisk grundlag for at drive den. Børge fik arbejde som smed i Kongsted Smedje indtil han gik på pension. Et par mdr.- efter han ophørte med at arbejde blev han syg og døde den 28. oktober 1994. Ketty solgte boligen og flyttede til Mørkøv den 1. februar 1995. Ketty døde den 16. april 2002.

Med ophør af smedjen i Skamstrup sluttede en agtværdig håndværker tradition der i over 100 år havde udgjort et vigtigt erhverv i Skamstrup og omegn.

• Anden håndværker virksomheder

Fra 1997 til 2008 etablerede smed John Rasmussen, et mekaniker værksted på sin ejendom *Grydebjergvej 20*. Det var ikke længere det traditionelle smedearbejde der nu udgjorde hans beskæftigelse, men mekanikker arbejde af hovedsagelig biler og lidt landbrugsmaskiner.

På *Skamstrupvej 79*, etablerede Tommy Povelsen i 1976 sin mindre virksomhed med salg, reparation og service af havetraktorer, plæneklippere og små skovmaskiner. I 2006 lukkede denne virksomhed da Tommy valgte at gå på efterløn.

I foråret 2010 åbnede på *Skamstrupvej 40* – i de bygninger, hvor tømrer Andreas Frederiksen og senere hans søn Gunnar Frederiksen havde deres tømrer/snedkerværksted, **MaskinMarked ApS**. – en virksomhed der forhandler og

servicerer mindre have/skov og anlægsmaskiner. Nye tider var kommet til landsbyen, da meget af handelen foregår over internettet. Familien der driver denne virksomhed, - Steffen og Dorthe og deres fire børn flyttede til Skamstrup og har dermed bidraget til at der endnu findes erhvervsvirksomhed i landsbyen.

- **Tømrere i Skamstrup**

Tømrer Hans Jensen.

I 1930-40'erne var Hans Jensen, tømrer/snedker i Skamstrup. Han boede på *Skamstrupvej 80*, og var egentlig mere "hjul-karetmager" end tømrer. Han var "enemand" i virksomheden. Hans Jensen nævnes i Gerda Quists barndomsbeskrivelser, hvor han omtales som lærer i husflidsskolen, der en overgang eksisterede i den gamle købmandsgård. - Hans' kone Valborg "gik ud" som kogekone, bl.a. i Forsamlingshuset og til større private fester.

At der tidligere har været en snedker i Skamstrup fremgår af "Sjællands Brandforsikrings protokol for mindre landbygninger for Holbæk Amts 6. Distrikt" dateret fra august 1890. Heri findes en vurdering foretaget *29' Maj 1899 af matrikel nr. 35c i Skamstrup by tilhørende Snedker Hans Peder Larsen, hvor der i ejendommen drives: SNEDKERI og for hvilken der tegnes forsikring.*

Mat.nr. 35c, svarer til nuværende Skamstrupvej 88 - beliggende på hjørnet af Skamstrupvej og Sørningevej.

Udover ovenfor nævnte personer, var der også en snedker ved navn: Johannes Larsen gift med Marie (omtalt som *Marie snedkers*). Parret var angivelig boende på Skamstrupvej 76, og Johannes var afløser for Hans Jensen. Tidsmæssig befinder vi os i 1950-70'erne, men det har ikke været muligt at skaffe yderligere oplysninger om Johannes Larsen

Tømrer Hans Frederiksen

Hans Frederiksen startede tømrervirksomhed i 1888. Sønnen Carl Andreas Frederiksen (død 1970) overtog forretningen omkring 1925, efter at have været i lære hos sin far og efterfølgende på Haslev Håndværkerhøjskole.

Familien Frederiksen var en af de gamle familier i landsbyen, som har efterladt sig mange aftryk. - Det begyndte med Hans Frederiksen, der nedsatte sig i Skamstrup som tømrer omkring 1888. Hans var gift med Sofie Frederikke og fik med hende 12 børn. Hans Frederiksen var født i Munke Bjergby i 1866. I sin ungdom arbejdede han forskellige steder, blandt andet i Søndersted, men endte i Syvendekøb, hvor han mødte Sofie, som var født og opvokset der.

Hans havde sit værksted ved den sydlige gavl på Skamstrupvej 90. Huset blev ombygget af sønnen Andreas Frederiksen, der byggede en ny mur op uden på det gamle hus. Hans Frederiksens høvlbænk eksisterer endnu og opbevares hos et tipoldebarn.

Andreas Frederiksen blev født i 1900. Han blev udlært hos sin far – var på Haslev Håndværkerskole vinteren 1919/20 og afleverede sit svendestykke marts 1920. Sammen med faderen byggede han husene på Skamstrupvej 90,92,78 og 63. Senere, da han havde overtaget firmaet byggede han op gennem 1940´erne husene på Skamstrupvej 43,60,58,56,40, 42 og 102. Udover disse huse bygger han huse i

Mørkøv, genopbygger gården "Gråspurvereden" i Skamstrup der i 1957 brænder – samt meget andet tømrearbejde på gårdene rundt omkring. Han fik selv 7 børn, hvor de 4 sønner Johannes, Georg, Poul og Gunnar – enten blev murer eller tømrer og arbejdede for eller sammen med ham på forskellige bygningsarbejder i såvel Skamstrup som omegnen.

Af de 3 døtre blev den ældste datter Eva også håndværker, og var udover at være med til opførelserne også den der udfærdigede tegningerne til husene.

Familien Frederiksen har sat et grundigt præg på arkitekturen i Skamstrup.

Nedenstående foto af boliger beliggende på Skamstrupvej

56 – 58 – 60 og 42

Af de 7 børn, er kun Johannes tilbage. Han er nu mere end 80 år gammel og lever i Australien, hvortil han emigrerede for mange år siden. Den næst yngste i søskendeflokken, Ruth Frederiksen, døde i dec. 2009.

”DYVELFABRIKKEN”⁴

”Dyvelfabrikken” i Skamstrup opstod da savværksejer Knudsen fra Mørkøv Savværk omkring 1955-56 købte det nedlagte mejeri beliggende på hjørnet Skamstrupvej og Nørreskovvej, overfor Kirken. Der blev etableret en ”dyvelfabrik” i det gamle mejeri. (En dyvel er en lille tap af træ, som anvendes til samling og fastlåsning af træstykker i tømmer- og snedkerkonstruktioner, herunder møbler.)

Familien Knudsen fra Mørkøv var ejere af Mørkøv Savværk gennem to generationer. N.P. Knudsen var grundlæggeren af savværket. Han var en driftig og betydningsfuld mand i Mørkøv by, og bl.a. foregangsmand og senere formand for Frydendal Afholdsforening. En bygning beliggende på nuværende Knudsens vej i Mørkøv (formodentlig opkaldt efter den gamle hr. Knudsen) var indrettet, dels som beboelse og dels som mødehus. Huset bar synligt navnet ”Afholdshjemmet”, og salen fungerede også som biograf. Efter N.P. Knudsen blev savværket overtaget af en søn, der købte det nedlagte Skamstrup Mejeri for at iværksætte dyvelproduktionen. Maskinerne til fremstilling af dyvler var konstrueret af direktør Knudsen.

Knudsen havde fabrikken i mere end 10 år og solgte bygningerne i 1967 til tømrer Erik Johansen, Mørkøv.

ERIK JOHANSEN – tømrer/entreprenørvirksomhed og ”ligkistesnedkeri”

Erik Johansen, søn af Jens Johansen, tømremester i Mørkøv og hos hvem Erik stod i lære, købte i 1967 de gamle mejeribygninger af ovennævnte Knudsen. Erik havde i bygningerne tømrer- og murervirksomhed, hvor han op gennem 70´-80´ og 90´erne beskæftigede mellem 30-35 mand inden for bygningsentreprenør-virksomheden.

---

⁴ Kilder om ”dyvelfabrikken” omtales i afsnit IV

Erik Johansen drev også bedemands-virksomhed og udvidede forretningen med fremstilling af ligkister. Erik Johansen solgte bygningerne i 2003 til en skoventreprenør-virksomhed og flyttede bedemandsforretningen til Jyderup. I dag drives denne virksomhed videre af hans datter.

• SLAGTEREN

Op igennem 1800-tallet og indtil slutningen af det århundrede var gårdene i Skamstrup og omegn, ligesom i resten af landet, at betragte som en selvforsynende enhed, dvs. at man på gårdene producerede og forarbejdede de produkter og levnedsmidler man havde behov for. I slutningen af 1880'erne blev stadig flere af husholdningernes funktioner overtaget af andre, - og gårdene blev i højere grad specialproducenter af råvarer der blev videre forædlet af andre. Langt op i 1900-tallet fortsatte hjemmeslagtning dog på gårdene. I afsnittet " de rullende forretninger", omtales Salle – Salomon Jørgensen, der foretog slagtingen på gårdene i omegnen af Skamstrup. Som omtalt andet sted i dette temahæfte var der en slagter i Skamstrup, slagter Poul Olsen med både slagtehus og forretning beliggende på Skamstrupvej nr. 73. Oplysninger om slagtermesteren og hans tid i Skamstrup har det ikke været mulig at få, men en beretning fra en af hans lærlinge fortæller lidt om tiden.

En slagerlærlings beretning.

Nedenstående beretning er skrevet af **FINN THIEMKE**, søn af købmand Villy Thiemke, Skamstrup. **Finn** stod i slagerlære hos Slagtermester Poul og Inger Olsen i Skamstrup, i årene 1959 til 63.

"Jeg var i lære som slagter hos Poul og Inger Olsen i Skamstrup i årene 1959 til 63. Om eftermiddagen var jeg på Teknisk Skole i Jyderup – og senere som aftenkursus på den tekniske skole i Holbæk. Jeg kørte på cykel til begge steder.

Hos Poul Olsen blev der slagtet spædekcalve, større kalve, grise, køer, tyre, lam, får og geder.

Der blev kørt "kød tur" 3 gange om ugen på dagene: onsdag – fredag og lørdage fra kl. 8 til sent om aftenen. Jeg husker at vi først var hjemme ved halv ni tiden om aftenen.

Poul handlede med bønderne, når de havde nogle dyr at sælge, og når de var enige om prisen, blev der givet håndslag som afsluttede handlen. Vognmanden kom så med dyrene, og dyrlægen kom og godkendte både før og efter slagtingen. Poul handlede også dyr på markedet i Holbæk, hvor dyrene blev slagtet på det offentlige slagtehus.

Vi blev også sendt ud for at slagte for folk – medbringende kniv, stål og økse anbragt på cyklen. Af og til var der også nød slagting som foregik såvel om aftenen som lørdag eller søndag. Det var for det meste Pouls far (Laus) og mig der stod for det.

Af kødet blev der lavet alt i pølser – blodpølser og medister, samt røget flæsk og bacon, skinke m.m. Folk der havde fået slagtet hjemme kom med flæsk som var skindet for at få det saltet og røget. Højreb og bag kød hang altid 2 uger i kølerum for at modne.

Maj 2011 Finn Thiemke.

• Skamstrup Andels Mejeri

Om Skamstrup Andels Mejeri ved vi ikke meget. Spørgsmål om hvem der stod bag, hvem der tog initiativet og hvorfor det blev etableret, forbliver indtil videre et ubesvaret spørgsmål. Desværre er mejeriets protokoller ikke blevet opbevaret og

blandt de landmænd der leverede mælk til mejeriet er der kun få og spredte oplysninger at hente. Vi formoder det blev oprettet ud fra andelstanken: en mand – en stemme, - men her er hvad vi indtil videre har kunnet komme frem til:

Henry Bisgaard, Mørkøv, var fra 1950 til 1956 ansat som mejerist på Skamstrup Andelsmejeri, og han fortæller:

”Skamstrup Andelsmejeri blev bygget i 1926. Det var ikke noget stort mejeri, men der var produktion af både smør, ost og konsummælk. På mejeriet var der et lille udsalg, åbent en time hver formiddag, og hvor byens borgere kom og købte mælk, smør og ost. Mejeriet havde også en salgsvogn, der kørte til Mørkøv. Mejeriets ansatte var mejeribestyreren (Harald Pedersen), en uddannet mejerist og en elev. Der var gode forhold for de ansatte, der boede og spiste på mejeriet, så det var let at føle sig som en del af ”familien”. Arbejdet begyndte kl. 5 om sommeren og kl. 6 om vinteren af hensyn til mælkevognene. I mejeriets første år kom bønderne med deres mælk på hestetrukne vogne, men da bilen blev almindelig var det disse der bragte mælken til mejeriet. Det vigtigste arbejde var at få fyr på kedlen samt få den syrnede fløde over i kernen så der kunne blive lavet smør. Hver mand havde sit arbejdsområde på nær når osten skulle tages op af ostekarret, der måtte alle være med. En stor del af arbejdet var rengøringen, men også ostelageret skulle passes hver dag. Arbejdet var som regel færdig ved 13-tiden. Derefter ventede regnskabet som blev klaret om eftermiddagen. I de første år var der 52 andelshavere der ved indvejsningen leverede ca. 1 mil. Kg mælk.

Mejeriet blev nedlagt i midten af 50´erne (1957) og bygningerne, der var intakte, solgt.”

Mejeriet fik en meget kort funktions periode og med de relativt mange mejerier der var i nærheden af Skamstrup må man i dag undre sig over, hvad det var der fik Skamstrup egnens landmænd til at bygge eget mejeri. Det var mere end 40 år efter at det første andelsmejeri blev etableret og mere end 20 år efter at langt de fleste andelsmejerier blev bygget. Måske var tanken i Skamstrup: "at når andre har et mejeri skal vi også have et", - mere end et rationelt økonomisk grundlag for at have "eget" mejeri.

Og at de mange nærliggende mejerier ikke opbød tilstrækkelig konkurrence kan ligeledes undre. Indenfor en afstand af 10 km fra Skamstrup var der i hvert fald 10 mejerier heraf nogle privatejede - Askov Andels Mejeri, Undløse Andels mejeri, Undløse Fællesmejeri, Mørkøv Mejeri, Engelvaad Andelsmejeri, Nidløse Andelsmejeri, Vedde Andelsmejeri, Rønnekilde Mejeri, og Skjellingsted Mejeri. Det fortælles at Orelund, der dengang endnu var en stor herregård, var en af de største leverandører af mælk til mejeriet. Orelund transportererede selv mælken til mejeriet. Det fandt bønderne (antagelig bestyrelsen) forkert og ønskede mælkeruten i licitation, hvilket

Orelund absolut ikke ønskede og derfor valgte at levere mælk til "Enigheden" i København. Udover Orelund valgte stort set alle mælkebønder fra Sørninge også at ophøre med leverance af mælk til Skamstrup og i stedet levere til Rønnekilde eller Skellingsted og senere Kongstedlund, der betalte mere for mælken. Mindst tre af de større mælkebønder i Skamstrup tog samme beslutning, selvom de oprindeligt havde været initiativtagere til - eller støttet etablering af Skamstrup mejeri.

Vi har, som tidligere skrevet, desværre ikke optegnelser, regnskaber og referater fra diverse møder til at klarlægge og dokumentere drift og økonomi. Alt gik tabt efter mejeriets lukning.

- **KØBMÆND OG HØKERE I SKAMSTRUP⁵**

Høker

Fra Wikipedia, den frie encyklopædi

En københavnsk spækhøker (kobberstik af G.L. Lahde 1820)

En **høker** var en person, der under beskedne former solgte visse fødevarer og andre varer. Ordet bruges første gang i 1400-tallet, og indtil 1800-tallet var der tale om omvandrende handlende, der enten havde eller ikke havde en torveplads. I anden halvdel af 1800-tallet får flere høkere forretning. Hvis høkeren kun solgte levnedsmidler, kaldtes han **spækhøker**, da spæk, der var det tyske ord for flæsk og udgjorde det vigtigste af høkerens varer. Fra 1840 ansøgte spækhøkerne om blot at blive kaldt høker for at slippe af med det tyske ord, men flere og flere foretrak fra denne tid betegnelsen **viktualiehandler**.

Det var denne type handlende, der først solgte *leverpostej* - især efter opførelsen af eksportsvineslagterierne på *Christianshavn i 1864* og på *Østerbro i 1866* hvor der blev en masse svinelever i overskud, når *baconet* var blevet eksporteret til England.

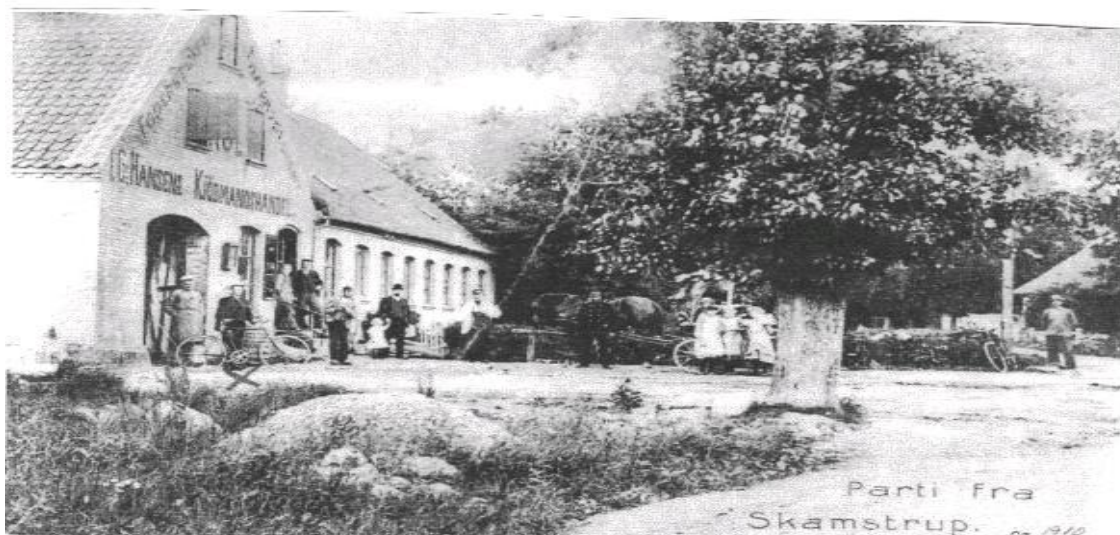
På nutidsdansk bruges ordet **høker** spøgende eller nedsættende.

---

⁵ Kilderne til afsnittet omtales i Afsnit IV

Fra forskellige kilder ved vi, at der i Skamstrup har været adskillige købmænd. Helt tilbage til 1920'erne var der mindst to købmandsforretninger i landsbyen – begge lukkede de i 1980'erne. Det er i andre temahæfter nævnt, at i 1851 kom købmand Kyhn til Skamstrup og etablerede en købmandsforretning. Basis for åbningen var, at der var bygget bro over Åmose Å ved Skellingsted. Folk der boede syd for åen kom nu til Skamstrup for at handle. Købmandsforretningen fik adskillige ejere op gennem tiden, som nedenstående gamle billeder fortæller: (alle billeder er lånt fra Gerda Quist' hæfte)

Nedenstående vises I. Chr. Hansens Kjøbmandshandel, ca. 1910

Denne købmandsforretning blev oprettet i 1851 af Købmand Kyhn. Ovenstående billede er taget i 1910, hvor det er I. Chr. Hansen, der er købmand. På gavlen reklameres med: *foderstoffer – trælast & cement*, og midt mellem de to gavlluger: *KUL*.

Billedet viser gårdskarlen, kommisserne, købmand I. Chr. Hansen, postbuddet Anders Pedersen, unge piger samt kunder. Bemærk cyklerne og hestevognen.

Herman Nielsens købmandshandel ca. 1936

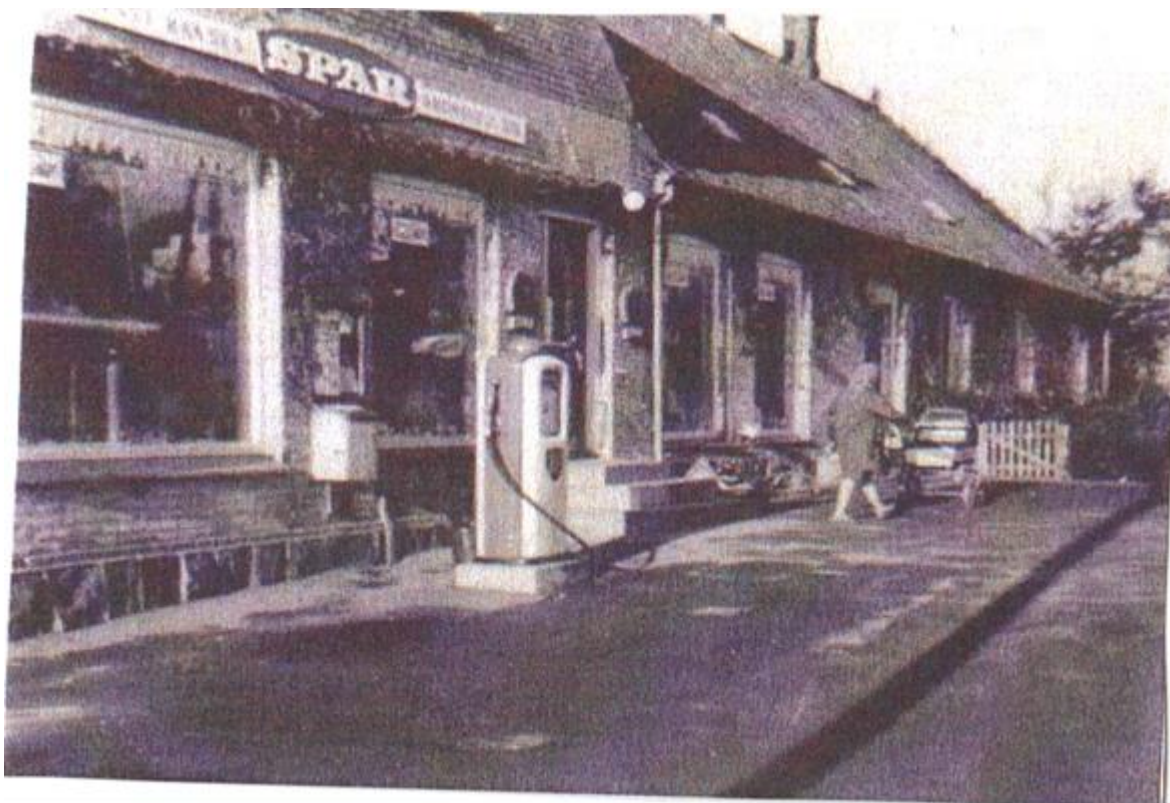
Billedet viser købmandsfamilien med personale og 2 landpostbud. Bemærk benzinstanderen til højre i billedet og lastbilen der står i vognporten. Købmandshandlen har også en manufakturhandel, hvilke ses med skiltet over døren til venstre fra købmandsindgangen. Der ses også et udstillingsvindue.

Nedenfor ses **Svend Burø's købmandshandel**. SB køber forretningen i 1941. Der bringes varer ud til kunderne med hestevogn. I 1952 udskiftes den med en folkevognsvarebil.

Købmand Ernst Hansens forretning engang i 60'erne – tilsluttet købmandskæden "SPAR". Bemærk benzinstanderen der nu er flyttet hen foran butikken. Også hos Ernst Hansen fandtes en manufakturafdeling. Butikken blev indrettet som en "selvbetjeningsbutik". Ernst Hansen overtog forretningen i 1958 og drev den til 1988, hvorefter den lukkede. Dermed var en vigtig handelsmulighed slut.

Barndomserindringer fra købmandsgården

Gerda Quist Jensen, født Burø har i et særskilt temahæfte beskrevet **”Min barndom i købmandsgården”**. Gerda har tilladt at hendes beretning indgår i samlingen af temahæfter og med et kort resumé i dette hæfte.

Gerdas forældre besluttede i 1941 at flytte med familien fra Valby til Skamstrup for at drive købmandshandel. Den blandede landhandel passede dem og prisen var til at magte. Omsætningen var ikke særlig høj, men de mente der var mulighed for at rette op på den, da der var et godt opland.

Købmandsgården var stor. Der var længer med heste- og svinestald, hønsehus, vaskehus, værksted, magasiner til korn og foderstoffer. Alt var gammelt og nedslidt og gammeldags indrettet med kakkelovne i stuerne, komfur i køkkenet og lokummer i gården. Sammen med en bror og søster blev de elever i Skamstrup Skole med undervisning hver 2´en dag og med to klassetrin i hver klasse. En munter og sorgløs barndom oplevede børnene i Skamstrup. I hæftet kan læses en udførlig beskrivelse af hvad børnene foretog sig, dagligdagen i købmandsforretningen, tiden og forholdene i det lille samfund under de strenge vintre i 40´erne og besættelsen.

Gerda Quists beretning fra en efterhånden længst forgangen tid giver et fint indblik i et lille landsbysamfund set med barneøjne, hvor tid var noget man havde nok af og tidens udvikling langsomt også fandt indpas i det fælles liv, der trods den urolige omverden ikke blev dramatisk forstyrret.

Den anden købmandsforretning der var i landsbyen, var Villy Thiemkes Købmandsforretning. Før ham hed købmanden Christian Christensen, og før ham Jens Peter Jensen. Nedenstående beretning er skrevet af Villy Thiemkes søn Niels:

- **Villy Thiemke, købmand i Skamstrup fra 1948 til 1984.**

VILLY (Willi August Poul) THIEMKE blev født i Berlin den 13. november 1910 og kom i 1913 til Danmark med sine forældre. Familien bosatte sig i Svinninge, fordi faderen havde fået arbejde på elektricitetsværket (NVE). Nedenstående er skrevet af hans søn Niels Thiemke:

Villy kom i lære som købmand hos Købmand C.D. Pedersen i Svinninge og blev udlært i slutningen af 1930'erne. Efter læretiden fik han arbejde som kommis hos Købmand Beyerholm, Ugerløse Købmandshandel. Her mødte han ERNA, der var ung pige hos købmandsfamilien. De blev gift i 1940 og bosatte sig i Ugerløse indtil **1948**, hvorefter de flyttede til Skamstrup.

Christian og Dora Christensen havde en købmandsforretning Skamstrup som de ville sælge, og dette blev starten for Villy og Ernas tid i Skamstrup. Det var ikke så nemt at overtage en forretning – for ville kunderne nu også blive ved at handle hos den "nye", når der tillige var en meget større købmandsgård i byen? Dora og Christian foreslog derfor, at Villy og Erna i starten kunne forpagte forretningen i fem år. Samtidig havde de også en lille indtægt ved at Carl Madsen, som havde en lillebil, boede i en tilbygning med garage. Dette var en stor hjælp da Carl hjalp til i laden og desuden kendte mange mennesker. Christian døde i 1952 og Dora i 1978.

Til hjælp i huset havde Villy og Erna en ung pige, som boede hjemme og kom hver morgen. Den første lærling, der blev ansat, boede også hjemme. Da Carl Madsen købte et hus ved siden af købmands butikken, blev de senere lærlinge ansat med kost og logi og boede i Carls tidligere lejlighed i tilbygningen.

I forretningen kunne man købe næsten alt, dog ikke brød og mælkeprodukter, da der var både mejeri og brødfabrik/bageri i byen; men kolonialvarer, spegesild fra træ tøndes og hele stykker klipfisk, som lå på en ølkasse så kunderne selv kunne skære et passende stykke af.

Sprittønden lå i kælderen, hvor man selv fyldte sine medbragte dunke eller flasker. Der var også brun sæbe i 50 liters jerntønder, hvor man med en træske tog sæben op og pakkede det ind i noget imprægneret "fedtpapir".

Når der kom skærslipper til byen købte han en sodavand, hældte det halve ud og fyldte flasken op med sprit. Når han så havde gjort det nogle gange kom han ikke længere den dag, men fik lov til at overnatte i laden, hvor der var lager af kul, koks, briketter, cement, tørkalk/læsket kalk samt foderstoffer til landmændenes dyr og petroleum til opvarmning.

Bag laden stod der en benzintank med farvet benzin som blev brugt til traktorer. Foran forretningen, ud mod vejen, stod tanken med benzin til biler.

I laden var der også en hesteboks til hesten, som blev brugt, når der skulle køres varer ud til kunderne i omegnen. Det var meget almindeligt at få varerne bragt hjem. Mælkeemanden, posten eller andre, der kom forbi købmanden, havde en ordreseddel med og senere, da flere fik telefon, ringede man og bestilte sine varer, som købmanden leverede en gang om ugen. På denne tur fik købmanden alle de æg, som kunderne ikke selv kunne spise med retur og leverede dem videre til æg pakkeriet i Holbæk. Omkring midten af 1950'erne blev hesten skiftet ud med en lad bil. Erna døde i 1983 og Villy lukkede forretningen kort tid efter og solgte bygningerne til privat brug.

Villy døde på sin 90 års fødselsdag i 2000.

Ovennævnte er skrevet af:

Niels Thiemke, søn af Villy og Erna Thiemke.

- **MALEREN**

Om landsbymaleren giver museet på Hjerl Hede denne beskrivelse:

”Som andet håndværk var også malerfaget i ældre tid hovedsageligt knyttet til købstæderne. I 1700- og langt op i 1800-tallet var det malere fra købstaden, der blev hentet til finere malerarbejde på landet. Men i anden halvdel af 1800-tallet begyndte købstadsmalere at nedsætte sig på landet. Meget af malerens arbejde foregik af gode grunde uden for værkstedet, men på værkstedet fremstillede maleren selv sine strygefarver og malede mindre genstande. Malerværkstedet skulle gerne være rent og ordenligt, da der ikke måtte komme snavs i farven, penslerne eller farvebøtterne.

Fremstilling af strygefarver skete ved hjælp af farvestoffer og bindemidler. Først blev farvestofferne findelt i en farvemølle, hvorefter rivningen kunne foregå. Til dette formål blev der anvendt en flise og en løber. Flisen var en flad stenplade, mens løberen kunne være kegleformet tilbygget af granit. Ved rivning blandes farvestoffet med bindemidlet ved at gnide det sammen med løberen på flisen. Jo mere der grides, jo mere lind bliver farven.”

Om denne beskrivelse også var gældende for maleren i Skamstrup ved vi ikke, da vi ikke har oplysninger herom. Men vi ved at der har været malere bosiddende i Skamstrup.

I den gamle brandvurderingsprotokol kan man læse at den 9. april 1901 forsikrede maler Frederik Jensen sine bygninger på matr. 9d i Skamstrup by. I 1918 foretages en omvurdering og det fremgår af policen at forsikringen dækker malerforretning, værksted og beboelse. Vi har ingen oplysninger om denne maler.

I 1922 etablerede MALERMESTER Carl Larsen sig på Sørningevej 41 og tilsyneladende på samme matrikel som maler Frederik Jensen. Carl Larsen var malerhåndværker og rejste omkring for at foretage malerarbejder på gårde og huse. Han har iflg. De gamle protokoller fra forsamlingshuset – også haft maleropgaver der. Han havde forretning og værksted på adressen indtil 1962. I følge hans søn Leif Ærtebjerg (Larsen) malede

han – som fritidsbeskæftigelse – maleriet af Skamstrup set fra Lindholt siden med de 2 møller. Maleriet er pt. opbevaret på forsamlingshusets loft.

- **De rullende forretninger.⁶**

Selv om der var købmand og slagter i stort set alle landsbyer indtil omkring 1975, var det faste handelsliv suppleret af en række kørende forretninger som – ofte på ugebasis – kom til alle kroge af sognet. De så at sige "bandt sognet sammen" for der var jo også tid til en snak om hændelserne i omegnen. Også i Skamstrup kom mange varer til døren fra købmand, bageri, slagter og andre. Tit havde også mælkekuskene en ekstra tjans med at tage varer med tilbage til leverandørerne fra købmanden og naturligvis ost, smør og skummetmælk fra mejeriet.

Brødkusken kom fast en gang om ugen. Skamstrup Bageri (senere brødfabrik) havde eget udsalg, men havde også entreret med genboen, Knud Hansen, som kørte brødtur i 1940'erne. Han afløstes senere af Knud Petersen og Charles Petersen som boede i Lindholt og endnu senere var der Emil Johansen i Ulkestrup der sørgede for at det daglige brød – ikke mindst det gode Skamstrup sigtebrød – blev leveret til døren.

Karl Rasmussen som drev landbrug på Skamstrupvej 34 supplerede indkomst som fiskehandler tilbage i 1940'erne men overlod senere forretningen til en fiskehandler i Reersø, men i perioden 1950 til midt i 90'erne var det Niels Erik Frandsen, Præsteskovens som sørgede for friske fisk til alle. Det var et slidsomt liv som endda omfattede grøntsags og bær avl – især jordbær. Meget tidligt om morgenen startede Frandsen sin fiskebil og kørte til Havnsø eller Kalundborg efter fisk. Hjem igen hvor nogle rødspætter skulle fileteres og torsken skulle renses. Her hjalp Irma til og så

---

⁶ "erindringer" fra studiekredsmøderne 2006-09, opsamlet og sammenskrevet af Kris Lund-Jensen

kunne salgsruten starte. Frandsen var ikke begejstret hvis kunderne meldte " vi skal ingen fisk have i denne uge" og gentoges denne melding var det ikke sikkert Frandsen kom igen lige med det første.

Frandsen var også kaninavler i stor stil og mangeårig udstiller og bestyrelses medlem i Kaninavler foreningen. Også høns af fine racer var der plads til på ejendommen ved Præsteskovene. Og så var Frandsen glødende radikal og i mange år formand for de radikale Venstre i Ruds Vedby kredsen.

Mejerivarer.

Indtil engang i 1940erne havde Skamstrup også en ostemand Hans Larsen, Skamstrupvej 78, men senere – og til omkring 1985 - var det osteforretningen i Mørkøv der dækkede dette behov. Der blev også solgt mejerivarer direkte fra mejeriet medens det fungerede. Og mange købte jo mælken direkte fra leverandørerne. I 1970erne og 80erne var det Vagn Børsting i Syvendekøb der kom rundt med mælk.

Hjemmeslagtning og ornebesøg.

Når bønderne manglede sul i saltkaret gik der bud til Salomon Jørgensen, kaldet Salle, som boede ovenpå i Skamstrupvej 86. Salle var ungkarl og han var ikke afholdsmand!

Det var en festdag når grisen skulle slagtes. Den var længe kigget ud i flokken og havde fået lov at blive lidt større og federe end godt var hvis den skulle have endt sine dage på slagteriet. Det store slagtekar lå vendt med bunden i vejret, og når Salle ankom, blev grisen trukket ud og lagt på ryggen ovenpå karret med benene bundet. Halsen blev strakt bagud og kniven gik ind og skar halspulsåren over. Blodet væltede ud i en spand - først i meget kraftige senere mindre stød indtil grisen blev ganske stille. Blodet skulle røres rundt for ikke at koagulere. Der skulle jo laves blodpølser. Nu blev karret vendt og fyldt op med kogende vand fra gruekedlen og efter et kort bad kunne hårene skrubes af og grisen blev hængt op på en stige og kunne skæres op. Et langt snit ned over maven og tarmene og andre indre organer

kunne tages ud. Tarmene skulle tømmes, vendes og rengøres for at kunne bruges til medister- og andre pølser. Grisen fik lov at hænge lidt for at blive afkølet. Så blev den delt i to halvsider og parteringen kunne begynde. Her måtte Salle konferere med husmoderen som vidste hvor store de enkelte stykker skulle være, før de godt afvaskede kunne lægges i saltkarret eller blive hakket til fars eller pølsefyld. Salles slagte besøg blev afsluttet med en god frokost hvor snapseflasken ikke stor urørt på bordet.

Saltkarret blev senere erstattet af fryser. Man byggede omkring 1950 i fællesskab et andelsfrysehus hvor den enkelte husholdning havde eget fryserum. Men senere blev hjemmefrysere jo en almindelig bestanddel i alle husholdninger.

Ingen roser uden torne hedder det sig og det bliver på landet ofte fortsat med "og ingen grise uden orne". Men de fleste hangrise blev jo kastrerede for at blive velmagende bacongrise og, især på mindre brug var det ikke rentabelt at have egen orne. Desuden er der jo forskel på arveanlæggene derfor var der driftige svinekendere der slog sig ned som rullende ornecentraler. En sådan var Jens Nielsen i Bennebo som for en rimelig betaling lod en orne feriere eller måske blot besøg de brunstige søer på Skamstrup egnen. Det var den almindelige svine elskov i 1950erne, men blev senere erstattet af den mindre romantiske inseminering.

Før alle fik egen bil.

Efter anden verdenskrig fik Skamstrup en lillebil forretning da Karl Madsen anskaffede sig en Chevrolet. Han afløstes senere af Svend Aage Andersen som i sin minibus kunne rumme det lokale fodboldhold når der skulle spilles turnering i andre vestsjællandske landsbyer.

Transport af grise til slagteriet i Holbæk eller sand og grus fra grusgraven og andre transport behov blev klaret af Svend Rasmussen som var den driftige lokale lastbil vognmand i Skamstrup i mange år.

Ja, meget kunne klares helt lokalt i tidligere dage. Man kom ikke så langt omkring. Handelsmuligheder – i hvert fald for daglige fornødenheder – og alskens service var indenfor rækkevidde eller blev bragt til døren.

_ΣΣ_

III: Afslutning

Dette temahæfte om "handel og håndværk" i Skamstrup og omegn er langt fra fyldestgørende, men er hvad vi indtil nu har kunnet nå frem til. – En stor **TAK** skal rettes til de mange ældre skamstrupborgere der har bidraget med deres viden, historie og erindringer, - uden dem var dette hæfte ikke blevet til noget.

Det samme gælder den yngre generation, der har gengivet deres erindringer om barne- og ungdomslivet i Skamstrup, og hvor "fortiden" stadig udgør en "levende" del af deres liv og tilværelse.

Det er vores håb at læsningen af temahæftet vil bidrage til, at interessen for fortidens landsbysamfund og det der engang var, ikke kun bliver en kort konstatering af fortiden, men også bidrager til at nutiden ikke er "noget" uden at have fortiden med, - ihukommende det citat vi har indledt hæftet med.

Forfatterne:

Kris Lund-Jensen, Skamstrup

Lotte Christensen, Skamstrup

December 2011

IV: Kilderne

Kilderne til dette temahæfte er, som det fremgår hentet mange steder fra. Kronologisk opdeles brugen af kilderne sådan:

Afsnit 1 – Generel indledning til "handel og håndværk".(1)

Håndværk i Middelalderen, Nationalmuseet, Skoletjenesten - 2011

Frilandsmuseet Hjerl Hede, Skoletjenesten, undervisningsmaterialer - 2011

Den ny Danmarks historie, 1880-1960 af Søren Mørch, Gyldendal 1991

Håndværk – da det var håndens værk. Jørgen og Steffen Duus, Forlag Ny Havn 2002

Afsnit II – Handel og håndværk i Skamstrup.(2)

Indledningen er forfattet ud fra de noter, der blev "taget" på de aftener studiekredsen i årene 2006-09 afholdt "møder" med de deltagende ældre skamstrupborger. Sammenskrivning af disse er foretaget af Kris Lund-Jensen, der også har indhentet John Rasmussens ungdoms erindringer fra slutningen af 1950'erne.

De første håndværkere og handelsfolk i landsbyen(3)

Kilderne til dette afsnit har været:

- "Skamstrup Landsbys historie", marts 2011, Oluf B. Jensen, Foreningen Skamstrup og Omegn.
- "Vurderings-Protokol" 1890-1903, Holbæks Amts 6de. Distrikt – Skamstrup – Frydendal Sogn. Original dokument overgivet fra Erik Johansen, Mørkøv til "Landsbyskolen".

Bagerier tilknyttet møllerne

Kilderne til dette afsnit har været:

- Informationer om rugbrødsbagning mv. Hentet fra museet ved Hjerl Hede
- Informationer om møllerne i Skamstrup henter fra temahæftet "Mølleri- og bagervirksomheder i Skamstrup", marts 2010, Foreningen Skamstrup og Omegn

Dyvelfabrikken (4)

Dyvelfabrikken der engang eksisterede i det gamle mejeri, findes stadig og under navnet Jyderup Dyvelfabrik a/s. Fabrikken ligger i dag i St. Merløse nær Ringsted. På fabrikkens hjemmeside: www.jyderupdyvelfabrik.dk oplyses om fabrikkens historie.

Høkere og købmænd i Skamstrup (5)

Kilderne til dette afsnit er hentet fra temahæftet Skamstrup landsbys historie, forfattet af Oluf B. Jensen på baggrund studiekredsmøderne 2006-09 og udgivet af Foreningen Skamstrup og Omegn. En anden og vigtig kilde til oplysninger om købmænd i Skamstrup har været Gerda Quists hæfte "Min barndom i Købmandsgården". Det er fra dette hæfte vi har fået tilladelse til at genbruge de forskellige billeder.